

מבוא

בשנים האחרונות, צצו ועלו דרכים שונות בלימוד הישיבתי, יש המכריזים על "גילוי" שיטה חדשה מהפכנית, שבאמצעותה ניתן להגיע להבנות חדשות, יש המכריזים שהם מחיים את תורת ארץ ישראל ועוד. אני מניח שכוונותיהם של שלל הדרכים והישיבות הן טובות, אך במאמר זה אנסה לבדוק האם גם מעשיהם טובים. אבאר כוונתי: מוסרי התורה, חז"ל והראשונים נתנו לנו בנוסף לחומר הלימודי גם את דרכי הלימוד, ועל כן שומה עלינו לברר את ענין דרך הלימוד מתוך דברי רבותינו, חז"ל וראשונים.

אוסף עוד ואומר, שדי ברור מדברי חז"ל והראשונים שעיקר מגמתם בלימוד העיון, היה ידיעת הנושא בו הם עוסקים, ולא חס ושלום רק שעשוע מעצם העיסוק בענין. לאמור עיקר הענין בלימוד התורה היא ידיעתה, וידיעה זו היא המפתח לקיומה! ודאי שניתוח והבנה של הנושא הנלמד הוא שלב בסיסי ברכישת הידע התורני. אך לו יסתפק הלומד רק בהבנה וניתוח לבד, כאשר לבסוף לא נותר ביד הלומד מאומה מלבד שכלו המחודד, אין בזה תועלת כלל ואינו מקיים בכך מצוות לימוד תורה כראוי.

מצות לימוד תורה ומטרתה

תחילה נבאר את המקור למצות "תלמוד תורה". נאמר בגמרא בקידושין (כ"ט ע"א): "ללמדו תורה. מנלן? דכתיב: ולמדתם אותם את בניכם. והיכא דלא אגמריה אבוה - מיחייב איהו למיגמר נפשיה, דכתיב: ולמדתם". מתוך גמרא זו מתבאר שהפסוק ממנו נלמדה המצווה, למסקנת הגמרא, הוא "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וְלִמְדֶתֶם אֹתָם וְשִׁמְרֶתֶם לַעֲשׂוֹתָם" (דברים ה, א). הפסוק מלמד שיש מצוה ללמוד תורה ושיש גם מטרה למצווה: "וְשִׁמְרֶתֶם לַעֲשׂוֹתָם" כלומר תוצאת הלימוד היא השמירה והעשייה של המצוות. וכך לשון הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"א ה"ד): "מי שלא לימדו אביו, חייב ללמד את עצמו כשיכיר, שנאמר "ולמדתם אותם, ושמרתם לעשותם". וכן אתה מוצא בכל מקום, שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה, ואין המעשה מביא לידי תלמוד".

בעל 'ספר החינוך' (מצוה תי"ט) מבאר את מצות תלמוד תורה בלשון זו: "מצות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר: כיצד נעשה המצוות, ונשמור ממה שמנענו האל ממנו, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת". החינוך מדגיש שהמצוה היא לדעת כיצד לעשות מצוות וכיצד להמנע מלעבור עברות אם כך, פשיטא שהלימוד צריך להביא לידי מעשה, שאם לא כך - לא נקיים את המצוה, לדבריו. עוד מוסיף החינוך שנדע "משפטי התורה על כיוון האמת" וכי יש משפטי תורה

על "כיוון שקר"? אלא, מסתבר שיש משפטים כאלה ואלה המשפטים שאינם מביאים לידי מעשה והם אינם על כיוון האמת, כי עשויים חלילה להוביל למעשה לא נכון משום שיטעו בלימודם. ישנו פסוק נוסף שעל אף שאינו מהתורה - חביב הוא בעיני הלומדים ורבים רואים בו מקור חשוב למצות תלמוד תורה: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיהך וְהָגִיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמַר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בוּ כִּי אַז תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאַז תִּשְׁפִּיל" (יהושע א, ח), בפסוק זה מצטוה יהושע במצות תלמוד תורה, וה' מוסיף ומבאר לו את תכלית המצוה: "לְמַעַן תִּשְׁמַר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בוּ". כלומר: תכלית הלימוד היא עשיית מצוות ה', וממילא ברור שאם הלימוד אינו מוביל לידיעת המצוות, אזי ספק אם קיים מצות תלמוד תורה כראוי, ובודאי שלא קיים אותה בשלמותה. חז"ל ישבו ודנו בענין זה בעלית בית נתזה: "וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאלה זו בפניהם: **תלמוד גדול או מעשה גדול?** נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול, נענה ר"ע ואמר: תלמוד גדול, **נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה**"¹. כלומר מסקנת הדיון היא שתלמוד הוא גדול יותר בתנאי שיוכל לקיום המעשה שאם לא כן אין זה תלמוד ראוי, כפי שכבר ציינו לעיל.

שיטת הלימוד על פי חז"ל

במסכת סוטה (כ"א ע"א) מביאה הגמרא משל, לאדם שהיה מהלך באישון לילה, לבסוף "כיון שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הליסטין, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, **הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם...**". שואלת הגמרא "**מאי פרשת דרכים?**" ומביאה על כך שלוש תשובות "א"ר חסדא: זה תלמיד חכם ויום מיתה. רב נחמן בר יצחק אמר: זה תלמיד חכם ויראת חטא. מר זוטרא אמר: זה תלמיד חכם **דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא**". נראה, שמר זוטרא מסכים עם שתי התשובות שקדמו לו, אלא שבא להוסיף עליהן נדבך נוסף, והוא שהמעלה העליונה שתלמיד חכם יכול להגיע אליה מעבר לחרדה מיום המיתה ומעבר ליראת חטא היא "**סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא**".

המהר"ל² מסביר מעלה זאת כך: "פירוש ההלכה שהוא האמת והישר, ואף ששאר התורה גם כן נקראת תורה ויש עליה שכר גם כן, מכל מקום יש לו קצת נטיה מן דרך האמת... וכל זה מורה כי התורה היא שמביאה האדם אל השם יתברך ולהיות זוכה לעולם הבא וביותר כאשר מכוין הלכה... ובאיור זה, כי ההלכה הוא אמתת התורה עד שאינו נוטה לא לימין ולא לשמאל...". כלומר לדעת המהר"ל ישנם שני רבדים בלימוד תורה. האחד, הרובד הבסיסי, הוא הלימוד הרגיל והפשוט שגם

¹ קידושין מ' ע"ב.

² נתיב התורה פ"א ובתפארת ישראל פי"ד.

נקרא לימוד תורה אולם אינו קולע אל האמת. רובד נוסף, עליון יותר, הוא לימוד תורה שמכוון אל היושר והאמת, וזה "סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא", שמכוון את לימודו לפי ההלכה ולכך זוכה למעלה העליונה לעולם הבא.

מהי "תורה לשמה"?

רש"י (על ברכות י"ז ע"א) - "העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא - פירוש שאינו לומד כדי לקיים".

ספר חסידים (סימן י"ז) - "שורש התורה, צריך האדם להעמיק וללמוד ולדעת מעשה בכל דבר, שנאמר שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם, שלא יהא אדם קורא ושונה, בועט באביו או ברבו או במי שגדול ממנו. אלא לומד על מנת ללמד לשמור ולעשות, וזו היא תורה לשמה".

השל"ה (תורה אור על שבועות סעיף ס"ו) - "וענין 'לשמה', הכוונה, שיעסוק בתורה לקיים מה שצונו השם יתברך ולמדתם אותם. ויחשוב שהתורה היא כמו כתב המלך, שכותב לעבדיו מה יעשו ומה ימנעו שלא לעשות, כן נתן הקדוש ברוך הוא התורה לעמו ישראל, עבדיו הנאמנים".

המהר"ל (הקדמה לתפארת ישראל) - "ללמוד תורה לא שייך רק על מי שלמד תורה ומכוין ההלכה לאמתתה שבזה שייך למוד תורה, אבל מי שאינו מכוין ההלכה על אמיתתה אין זה למוד".

הראי"ה (אורות התורה ט, ד) - "ואם יחסר אותו הדיוק המעשי הרי הצורה הבהירה, של רום ערך התורה האלהית, ורוממות חוקיה ומשפטיה ויקר ערך תכליתם, מתטשטשת, ואין שיעור להפסד הנצמח מזה לכל משאת הנפש של כלל היהדות לאדם בכלל ולישראל בפרט. על כן זאת היא החובה הגדולה לעסוק בתורה לשמה בלבון הלכה, שתהיה מחוורת כשמלה, ולמוד הדיוקים בהרחבתם יהיה מתוך עונג המושכל העליון ושמחתו. וזהו תנאי נכבד בעסק התורה לשמה וממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם".

דרך הלימוד על פי הראשונים והאחרונים

הרמב"ם (אגרות הרמב"ם מהדורת ר' י. שילת חלק א' עמ' רנ"ו - רנ"ז) - "לפי שהתכלית המכוונת במה שחובר בתלמוד וזולתו - כבר נכרתה ואבדה, ותכלית הלמדנים - כילוי הזמן במשא ומתן שבתלמוד, כאלו הכוונה והתכלית היא האימון בויכוח, לא זולת זה. וזו לא היתה הכוונה הראשונה, אבל המשא ומתן והויכוח אמנם נפלו במקרה: כאשר היה מאמר שקול, ופרשו אחד בפרוש, ופרשו אחר בחילופו - הוצרך כל אחד מהם להראות אופן ראייתו ולהכריע פרושו. והכוונה הראשונה אמנם היתה ידיעת מה שצריך לעשותו או להזהר ממנו".

המהר"ל (נתיב התורה פרק ו') - "ואנו עומדים חס ושלום בעונש הזה עד שהדורות האלו שינו דרך הראשונים ואין הולכים בעקבותם שעיקר התורה היתה בפיהם ובלשונם ועתה הוסר דבר זה מאתנו לגמרי עד שהדבר הזה גורם קלקול הדור מכל וכל... תחלת למודם התורה שלא תשאר אצלם התורה כלל, ועל זה יתאונן האדם כי גלה ממנו כבוד התורה הודה והדרה ואנחנו ערומים בלא תורה, אוי לאותה חרפה ולאותה בושה וכלימה שנשתנינו מכל הדורות שהיו. והכל בשביל שיאמר שהוא מחדד עצמו בפלפול... כי אף אם היה פלפול של אמת צריך שיהיה קודם אליו הגרסא, ומכל שכן כי איך יאמרו שהם מחדדין אין זה אלא שמטפשין טפשות גמור והרי עינינו רואות החדוד הזה ומה שהעלו בידם, והנה הבחורים רכי השנים אם היה בהם גרסא דינקותא אין ספק כלל שהיו רגילים ויודעים כמה וכמה מסכתות קודם שיכנסו לחופה לישא נשים, ועתה אין להם מאומה בידם, והכל בשביל שלמודם תוס' דבר שהוא הוספה וכי לא היה טוב יותר שיקנה גוף התלמוד קודם, והכל בשביל שנדפסו התוספות אצל הגמרא. ואלו נדפסו פסקי הרא"ש ושאר חדושים שחברו האחרונים מנוחתם כבוד אצל הגמרא היו הכל לומדים על שטת ההלכה אף הנערים הקטנים, כי מה לנערים אל דברים אלו שדבר זה גורם לו שאינו עומד על שטת ההלכה על בוריה".

השל"ה (תורה אור על שבועות סעיף כ"ד - כ"ט) - "וענין החילוקים, יהיו בטלים ומבוטלים, ומי יתן שלא היו בעולם. ואף אם יאמר האומר שהוא מגיד קרוב לפשוטו ומגיד הרבה עניינים אמתיים, מכל מקום כשמעורב בו אפילו דבר אחד שאינו אמת אסור במשהו, ומי יוכל לשער העון הפלילי להפוך דברי אלקים תורת אמת. והנה שמעתי דיבת קצת מחכמי הדור האומרים באם לא עוד החילוק, מה גבר מגוברין, כי אז יקומו הרבה לתפוס ישיבה. על הדברים האלה ראוי לקרוע, להיות ממעט בכבוד שמים, כדי להרבות כבודו. ועוד 'מי יתן כל עם ה' נביאים', כי יתרבו הדעות. והנה יש כת משוגעים האומרים: החילוק מחדד. האומר כן ראוי לנזיפה. חדא אף אם היה כן, וכי אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו, קל וחומר חטא גדול ונורא כזה. ועוד, כשנעשה מחדד מה עושה בחידודו, הלא אין חידודו אלא שמבלה ימיו בדבר הזה ומדבר סרה על תורת אמת. ועוד, איך נעשו רבינו תם ור"י וכל בעלי תוספות מחדדים, רק על ידי לימוד תורת אמת, ובקיאות מסכתות והתמדה, וחוזרים תמיד... אמת הדבר, טבא פלפלא חריפתא. ובפרק במה מדליקין אמר רבא, בשעה שמכניסין אדם לדין, שואלין אותו, נשאת ונתת באמונה, פלפלת בחכמה כו'. אבל כל זה נאמר על פלפול של אמת. ויכול אדם לחדש פלאי פלאות בכל הלכה והלכה, מכח קושיות ותרוצים ולפלפל עליהם, ולמצוא דרכים איזו דרך הפשט האמת, הן בתלמוד הן ברש"י ותוספות. וכמו שמפלפלים התוספות עם רש"י, כן נוכל להוסיף בפלפול לעיין ולתרץ הקושיות שהתוספות

מקשים על רש"י, וכן שאר קושיות שהתוספות מקשים בסוגיא דשמעתא... ודוקא בפלפול של אמת, אבל בפלפול של שקר, 'דבר שקרים לא יכון'."

הראי"ה (מאמרי הראיה עמ' 50) - "במשך הדורות והזמנים הלכה השפעת הפוסקים ונתרחקה אצל רבים מהמקור היסודי, מהתלמודים בעצמם במקורם, ומזה באה מגרעת וקטנות בארצות הלמוד וההוראה, כמובן יצאו מכלל זה גדולי הדורות אשר הם מתאחדים תמיד בלמודם עם המקורות הראשונים התלמודיים על פי הארות השיטות של הראשונים אבל בהמון הלומדים ואף בחשובים שבהם נעשו התלמוד והפוסקים לשני דברים שרק מגע קלוש יאחדם יחד. וזה אירע אפילו לתלמוד בבלי שיד הכל ממשמשת בו, ועל אחת כמה וכמה לירושלמי שמעטו דורשיו והוגיו. כן הלכו הפלגים הללו, המקור והנהר המתפשט ממנו, והתפרדו זה מזה. **אכן כעת עומדת לפנינו מלאכת מחשבת אחת גדולה, לתקן את הפרוד הזה, להרגיל את המון הלומדים שלנו בסדר למוד מיושר, סדר המעמיד את הפוסקים והתלמודים במערכה אחת מחוברת ומאוגדת יחד.**"

באור דרך הלימוד

בבואנו לדון בשיטת הלימוד, ראשית נשים לב מה הם הנושאים הנלמדים. רובנו קוראים לזה לימוד "גמרא בעינין" אך בעצם זהו עיסוק בתורה שבעל פה כולה, החל מהמשנה³ וכלה בפוסקים האחרונים.

משנה - המשניות - רובן ככולן הן אוסף הלכות ומחלוקות בענייני הלכה. לעתים נדירות ימצא גם משא ומתן הלכתי במשנה. בעצם אנו מוצאים במשנה את דרכי ההוראה של התנאים בבית מדרשם. כלומר: המשניות היו הדרך בה לימד התנא את תלמידיו כיצד יקיימו מצוות. אכן, לא אחת נתגלו מחלוקות: תנא אחד סבר שיש לקיים מצוה בדרך אחת, ותנא אחר סבר שיש לקיימה בדרך אחרת.

גמרא - הגמרא - רובה ככולה דיונים בבתי מדרש שונים בדברי התנאים⁴ (משנה, תוספתא, ברייתות ומדרשי הלכה)⁵. מטבע הדברים דיון בדברי התנאים מעורר מחלוקות בדינים, בסברות ובגרסאות.

3 למעשה החלה תושב"ע מיד עם מתן התורה שבכתב (הלכה למשה מסיני) ובמשך הדורות הלכה והתפתחה (תקנות מימות יהושע ועד ימות עזרא) אלא, שלנו לומדי התורה אין מקור קדום יותר מהמשנה המצויה בידינו לתושב"ע. ע"כ לימוד העינין יחל מהמשנה ומדרשי ההלכה.

4 עיין רש"י על חגיגה י' ע"א: "מתלמוד למשנה - ...החכמים שהן מדקדקין ליתן טעם משניות, להבין המשניות הסותרות זו את זו ולמצוא טעם לפטור ולחוכה, לאיסור ולהיתר...". וכן רש"י על ברכות ה' ע"א ד"ה 'זה גמרא', וברכות מ"ז ע"ב ד"ה 'שלא שימש'.

5 חלק לא מבוטל מעולם תושב"ע הוא מדרשי חז"ל (בש"ס בבלי, בש"ס ירושלמי, מדרשי רבה, תנחומא ועוד). במאמרנו זה לא נדון בדרך לימוד מדרשי חז"ל אלא משום שע"פ רוב הם אינם שייכים ללימוד "גמרא בעינין". אך נציין ונאמר שגם ביחס ללימוד מדרשים יש ללכת בדרך של "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" ויש לברר איזה מסר ערכי רוחני רצה התנא או האמורא ללמדנו, שאל"כ לא

כך נוצרו סוגיות הגמרא: חלקן קצרות, פשוטות וברורות לכל אחד, וחלקן סבוכות, מורכבות ודורשות עיון רב להבנתן. מכל מקום תכליתן של הסוגיות היא לברר ענין שתוצאת בירורו יש בה נפקא מינה מעשית, עד כדי כך שכאשר נחלקים אמוראים בטעמו של דין מסוים, תטרח הגמרא ותשאל "מאי בינייהו?" כלומר: מה הנפקא מינה המעשית בין הטעמים שהושמעו, שאם לא כן - מה הטעם לעורר מחלוקת על דבר זה? נמצאנו למדים שמגמת הגמרא היא לפסוק לנו בשאלות, ספקות ובעיות שנתעוררו לנו בלימוד, על מנת שנדע היאך היא הדרך שבה צריך לנהוג בכל מקרה ומקרה.

ראשונים - הראשונים נחלקים לשתי קבוצות. רוב הראשונים כתבו את חיבוריהם משום שהלומד הפשוט אינו יכול לדעת מתוך סוגיות הגמרא הפרוסות על פני כל הש"ס כיצד להכריע הלכה למעשה בשאלות שיתעוררו לו, וספק רב אם ידע להכריע בין הסוגיות השונות בש"ס. על כן מצאו לנכון הרי"ף, הרמב"ם⁶, הרא"ש ועוד לכתוב חיבור שיכריע בין הסוגיות השונות ויפסוק בשאלות שהתעוררו. אם כך, ודאי עסקו הראשונים הללו בלימוד תורה על מנת לברר ממנה את ההלכה, כלומר: הם "אסוקי בשמעתא אליבא דהלכתא". קבוצה אחרת של ראשונים והיא מועטה יותר, עסקה בחידושים על הש"ס. אמנם גם ראשונים אלה דוגמת הרמב"ן הרשב"א, הריטב"א ועוד⁷ דנו בהשוואת סוגיות סותרות ולרוב אף הכריעו כמו מי הלכה. נראה, שהראשונים כולם המשיכו את מגמתה של תורה שבעל פה שהיא בירור המסקנה של הסוגיא על מנת לדעת כיצד לקיים את מצוות ה'. תקופת הראשונים מסתיימת בדורו של ר' יוסף קארו, ספרו ה'בית יוסף' הוא תמצית התורה שבעל פה. הוא דן בשאלות מעשיות על מנת לתת לכל יהודי ספר אחיד ופשוט שיתן מענה לכל

היה טורח לדרוש את המדרש. ראייה לדבר היא, חיבוריהם של המהר"ל והשל"ה שהם עצמם סוברים שראוי "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" ובכל זאת מצאו לנכון להביא מדרשי חז"ל רבים ולבארם.

כך באר הרב קוק זצ"ל בהקדמה ל'עין אי"ה': "ע"כ עלינו לחתור לזה בכל עוז, שנוכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא גם בחלק האגדה והדעות כמו בחלק ההלכה. ומאשר רבה העוובה במקצוע הגדולה זה ע"כ רבה ג"כ העבודה".

בצורה זו ראוי אף לגשת ללימוד התנ"ך. כלומר לנסות להבין מהו הלך הדורות מתוך הפרשיה ומדוע נבואה פלונית נכתבה שהרי רק "נבואה שהוצרכה לדורות - נכתבה, ושלא הוצרכה - לא נכתבה" (מגילה י"ד ע"א).

6 הרי"ף והרא"ש בודאי שפירשו בדרך של סיכום סוגיות להלכה, אולם גם הרמב"ם בספרו "משנה תורה" - זו היא מגמתו וכך הוא מעיד בהקדמה ל"משנה תורה", עיין שם. כמו כן ניתן להוסיף לרשימה זו פוסקים רבים שזו היתה גם מגמתם: יראים לרא"ם, האשכול, בעלי הנפש לראב"ד, העיטור, התרומה, הרוקח, המנהיג, אור זרוע, שיבולי הלקט, כל בו, סמ"ג, סמ"ק, האגודה ותורת הבית לרשב"א.

7 ניתן להוסיף לרשימה זו ראשונים נוספים שהלכו בדרך של פירוש התלמוד, שגם מהם ניתן לראות פעמים רבות שמגמתם לפסוק ולא רק לפרש: ר"ח, ר' ניסים, בעלי התוספות, תוס' רא"ש, תוס' ר"ד, רא"ה, ר"ן, רמ"ה, רז"ה, רשב"ם, מאירי ואפילו במדה מסוימת גם רש"י.

הרוצים לדעת כיצד לנהוג ואין בכוחם לעיין בכל הש"ס והראשונים. דרכו של הבית יוסף בחיבורו⁸ היא "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא". הוא מביא את עיקרי דברי חז"ל, את פירוש רש"י לעיתים ואת הראשונים העיקריים ואחר כך פוסק הלכה.

אחרונים - האחרונים נחלקו גם כן לשתי קבוצות. חלק מהאחרונים המשיכו במסורת הלימוד המקובלת, אולם יותר לא היה מקום לספרי חידושים על הש"ס (בסגנון של הראשונים). אזי החלה להתפתח ספרות הלכה של שו"ת, פסיקה ונושאי כלים על שו"ע. חלק אחר התמקד בלימוד הגמרא, ועם השנים זנח מספר לא מבוטל של אחרונים את המחויבות לבירור ההלכה העולה מן הסוגיא ועיקר הלימוד היה בחקירות ופולפולים לשם הלימוד⁹.

לאחר שסקרנו את התורה שבעל פה ודרכה, נראה בבירור שכל הוויתה היא לבאר מה הדרך לקיום הנכון של המצוות. אם כך, טבעי הוא הדבר שבכואנו אל בית המדרש ללמוד "גמרא בעיון" נלמד בדרך שבה נוצרה תורה שבעל פה. **נעיין בסוגיות הגמרא** הנוגעות לענין הנדון, **נסכם את שיטות הראשונים** הדנים בסוגיא, **נעיין בדברי הפוסקים**: רמב"ם, ב"י ושו"ע, **וננסה להסיק לימינו** כיצד ניישם את הפסיקה בחיי היום יום. כלומר: שיטת הלימוד "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" אין בה שום חידוש אלא חזרה לדרכם של ראשונים ואף גדולי האחרונים, **כהגר"א והחפץ חיים**.

סיכום

דרך הלימוד הראויה, אם כן, היא הבנת הסוגיא, ידיעתה ורכישת כלים להסיק ממנה מסקנות למעשה. כלומר, לימוד הסוגיא בעיון (עם ראשונים ואחרונים) כאשר בסופו של דבר נדע להבחין איזו שיטה או הבנה נפסקה, כך שנוכל להבין ולדעת את ההלכה ולקיים את מצוות ה' כראוי. נסיים **בהגדרת "רב" לפי הרמ"א** (יו"ד רמ"ב, ל') "ובימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה, רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר.

---

8 עיין הקדמת הב"י לחיבורו וכן במבוא של מפעל הטור השלם הוצאת מכון ירושלים.

9 ביחס לשאלה מה גרם להתפתחות שיטת הפלפול שאין לה מקור לא בדברי חז"ל ולא בראשונים ניתן לכתוב הסברים רבים (עיין 'הויכוח על הפלפול' מאת דב רפל, פרק ב', סעיף ב' וסעיף ו').

אומר את דעתי בקצרה: הגלות המרה גרמה לחוליים רבים בעם ישראל. חלק מהם פגעו אף בלימוד התורה שזנחה את דרכה המקורית על מנת להתמודד עם אתגרי הזמן. יהודי הגולה ובמיוחד יהודי אשכנז שנלחמו בהשכלה נאלצו להוכיח את עליונות לימוד התורה על פני שאר המדעים והחוכמות. מתוך כך השתכללה האידאולוגיה שלימוד התורה לשם הלימוד הוא המרומם, ושיש להתעסק בסוגיות הש"ס בכל כיווני החקירה האפשריים. בכיוון זה הלכו כמה וכמה מראשי הישיבות בדורות האחרונים, ורבים נסחפו אחר בתי מדרש אלה. תמיכה לכך שיש לחזור אל דרכם של ראשונים "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" ניתן למצוא בדברי הרב קוק זצ"ל.